

ACTA TURCICA DRŽAVNOG ARHIVA U DUBROVNIKU

Sulejman Bajraktarević

Dubrovački Državni arhiv imade pored drugih i značajnu skupinu turskih listina, čiji broj prelazi deset hiljada komada.

Sve te turske isprave izdate su u vremenskom razdoblju od polovine XV (tačnije od 1458. g.) do u početak XIX stoljeća (1807. g.). One nas upućuju u političke, trgovačke i kulturne odnose Dubrovačke Republike s Osmanskim (Otomanskim) Carstvom. Mnoge od njih osvjetljavaju krupnija historijska zbivanja koja su povezana sa sudbinom naših naroda za vrijeme turske vladavine, koja je trajala preko 400 godina.

Da bi se tačnije utvrdilo brojačano stanje tih turskih isprava, trebalo se poslužiti popisima, odnosno predradnjama katalogiziranja prof. Fehima EFENDIĆA¹⁾ i arhiviste Jovice PEROVIĆA²⁾, jer je za detaljnije pregledanje i prebrojavanje desetaka hiljada turskih listina po fascikulama bilo i suviše malo vremena na raspolaganju.

Evidencije i popisi spomenute dvojice spremljeni su u tri kartonske mape. *Prva se mapa* sastoji od dva smeđa kartona provučena dvjema crnim trakama, kojima se veže. Na toj mapi je napis: »ACTA TURCARUM I« i sadržava osam ometa s oznakama: A, I B, II B, B, B, C i D. E. U tim omotima su popisi turskih dokumenata i prijevoda ili originala na hrvatskom (latinicom) ili srpskom (ćirilicom) i na talijanskom jeziku uz neznatan broj arapskih, jevrejskih, latinskih, grčkih i armenskih isprava. Ta evidencija bi se odnosila na *I grupu* turskih listina, ako usvojimo radi boljeg pregleda podjelu turskih dokumenata na sedam grupa, koju je zasnada i samo u tu svrhu predložio direktor Arhiva dr Vinko FORETIĆ. Ta *I grupa* broji 4.055 turskih isprava (od kojih su 15 komada pisani latinicom na turskom jeziku, pa su neke vrste pretečom reforme turskog pisma, koju je tek 1928. g. izvršio Kemal Atatürk), 672 hrvatska i 234 talijanska prijevoda uz turske originale, 122 isprave s navedenim jezikom, 2514 hrvatskih (među kojima 6 srpskih ćirilicom), 1.399 talijanskih, 7 latinskih, 27 arapskih, 5 jevrejskih, 2 armenske i 4 grčke listine. Tome treba dodati 1 šifrirano pismo i 2 isprave koje su na hrvatskom i na talijanskom jeziku.

Druga kartonska mapa na kojoj olovkom piše: »Serija 75« te »(Turska dokumenta izdvojena iz fascikala signiranih sa I—XC) + Prijevodna tablica« sadržava pisacim strojem popis turskih dokumenata od br. 1 - 3.169, na kancelarijskom papiru paginiranom od str. 1 - 101. Rubrike tog popisa s napomenom »Važi kao rukopis. Izradio Efendić« ove su: *tek. broj, datum* (ako ga ima), *ime ispostavljača dokumenta i na koga je upućen.*

U istoj mapi je u 2 arka ovlijen popis dokumenata od 4.000^{a-c} do 4.895. Stranice ovog popisa nisu paginirane očigledno zbog toga što se kanilo umetnuti tekuće brojeve od 3.170 — 4.000, a što je izostalo. Svega su 33 strojem ispisane stranice kancelarijskog papira. Tekući brojevi 4.031

1) Po završetku svojih orijentalističkih studija u Beogradu Efendić je u dubrovačkom Državnom arhivu kao stručno lice radio od 1933. do 1941. Usp. izvještaj prof. F. Bajraktarevića u Ist. časopisu SAN, knj. II (1949-1950), str. 317.

2) Jovica Perović je radio u Državnom arhivu od 1925. do 1940. kao arhivista.

— 4.040 i 4.082 — 4.084 nisu ispunjeni. Popis dokumenata br. 4.031 — 4.040 nalazi se u »*Indice dei hoggetti*« Sign. br. XX/30 pod brojevima 31 — 40.

U trećoj mapi, koja se kao i druga sastoji od dva sivkasta kartona povezana dvjema crnim trakama, a nosi natpis olovkom: »Serija 75 — Hoggetti 4.001 — 4.301 — Arzi 4.302 — 4.606 — Ilami 4.607 — 4.687«, sadržani su razrađeni popisi, pisani tintom na liniranom papiru.

Ta druga i treća mapa sadržavaju Efendićeve popise II grupe turskih listina, kojih prema tim popisima ima 3.169 + 882, dakle svega 4.051 komad.

Kao III grupu smatramo *Svežanj nesređenih i nepopisanih turskih listina oduvijek u arhivu dubrovačkom*. Oni su smješteni među dva siva kartona, unakrsno povezana špagom i sa natpisom: »Serija 75 — Nesređeni turski dokumenti«. Pojedine skupine dokumenata su u košuljicama od papira, kojih ima 12 i koje su označene rimskim brojevima (I — XII). U ovoj grupi ima 107 turskih isprava, 1 list istrgnut iz nekog turskog kodeksa literarnog sadržaja, 2 arapske abecedarke (knjižice), 4 hrvatske, 53 talijanske, 1 latinska i 1 arapska isprava.

Iako još uvijek nesređeni i nesignirani, dokumenti ove skupine nisu ni tako beznačajni kao što bi se pretpostavljalo. U košuljici N. V nalazi se na primjer originalna kopija crvenom svilom prošivena turskog tefera (popisa) od 10 listova ispostavljenog početkom džumade II 926^h (19-28. V 1520. n. e.), u kojem su popisana podavanja dubrovačke vlastele. U toj košuljici je i popis u sijakatu (vrst pisma upotrebljavana u poresko-financijskim uredima) koji je 21. šabana 932^h (2. VI 1526) sastavio Pir Mehmed ibn 'Abdurrahman, kadija kotara Foče i koji bilježi, koliko se na brzu ruku moglo utvrditi, izvoz sukna (čohe) dubrovačkih trgovaca. U trećoj košuljici su između ostalog dvije potvrde na pristojbinu plaćenu na sol iz godine 977^h (1569-70), pa jedan nedatirani popis u sijakatu o čohi, atlasu i svili.

U košuljici N. XI nalazi se opširna carska zapovijed (ferman) sultana Murata IV od kraja zu'l-kade 1038^h (12 — 21. VII 1629), koji ima kičenu tugru (sultanov emblem) i vrlo opširan sadržaj. Budući da je tipičan za ekonomske i trgovačke odnose Dubrovačke Republike s Osmanskom Carvinom, detaljno je obrađen i objelodanjen u *Zborniku Historijskog instituta Jugoslavenske akademije*, knj. 3, (Zagreb 1960) str. 343-371.

IV grupa su dokumenti povraćeni iz bečkog Državnog arhiva³⁾. Ja sam, međutim, zbrojivši ih prema popisu od str. 1-27. našao da ih ima 1.112 komada. Uz taj popis na jednom konceptnom papiru je olovkom zabilježeno ovo: »Turski dokumenti primljeni iz Beča g. 1946, koji još manjkaju No 40, No 327, No 472, No 980«. Osim te bilješke olovkom napisano je još tintom: »Sva spomenuta turska dokumenta snimio 25. VII 1955. Snimatelj N. Bunčić (m. p.) P. S. Film 314, 315 i 316, vidi dnevnik snimanja!«

Kao V grupa smatraju se turski dokumenti naknadno povraćeni iz Beča preko Reparacione komisije pri Vladi FNRJ — Reparacioni zavod u Beogradu god. 1948. (Vidi br. 30/1948. Državnog arhiva.) Smješteni su u kartonskoj kutiji, te sam ih prebrojao i utvrdio da ih ima 38 komada. Kada sam te turske dokumente u svicima, koji su bili većim dijelom i u omotu,

3) Više o tome u izvještaju prof. F. Bajraktarevića, Ist. časopis SAN, knj. II. str. 316.

razmotao i razvio, ispostavilo se da je u trima od njih uloženo još 5 turskih isprava, da su 3 omota bili hrvatski prijevodi pisani latinicom, 25 omota je sadržavalo ujedno kraće regeste na talijanskom jeziku, a jedan od tih omota imao je uz talijanski i regist ćirilicom (bosančicom). Prema tome ima stvarno 43 turska dokumenta, 3 hrvatska prijevoda (latinicom) i 25 kratkih talijanskih regesta kao omoti. Pada u oči da su kod većine tih talijanskih regesta hidžranske godine pogrešno dešifrirane. Tako na pr. kod dokumenta broj 176 umjesto 895^h na talijanskom registu je 985^h, kod broja 178 umjesto 897^h u registu bilježi 997^h.

Od ove grupe turskih dokumenata KRAELITZ je uzorno obradio 22 komada⁴⁾ (zapravo 23 komada, ako se zna da je pod svojim rednim brojem 8 uz ferman objavio i pismo Hamze)⁵⁾.

VI grupom označujemo dokumente iz mase Negrini, preuzete 1941. god. iz današnje Naučne biblioteke u Dubrovniku. Pohranjeni su u veliki sivi karton (cca 50×75 cm), koji se sa tri strane veže crnim vrpčama ulijepljenim u stranice kartona. Na tom kartonu je olovkom natpis: »XXX — A III (1 — 85) — Turski dokumenti«.

U jednoj odužoj kuverti unutar te mape s natpisom »Signaturne cedulje« nalazi se ovaj strojem otkucani sumarni popis:

»A III (1-85), 128 listova		
XVI stoljeće	9 kom.	10 list.
XVII stoljeće		
Fermani	5/5	
Vel. veziri	2/2	
Arz	1/1	
Svega:	8 kom.	8 list.
XVIII stoljeće Bosna	7/7	
Crna Gora	8/8	
Ex territorio	4/4	
Fermani	7/9	
Klis	2/2	
Ljubinje	8/8	
Počitelj	1/1	
Stolac	13/15	
Tašlidža	1/2	
Trebinje	9/11	
Tripolis	1/1	
Zvornik	3/3	
Neodređeno	5/5	
Svega :	69 kom.	74 lista
XIX stoljeće Sabit Mehm.		
Trebinje	7/7	
Sulejman,		

4) Dr Friedrich KRAELITZ, Osmanische Urkunder in türkischer Sprache aus der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts. Ein Beitrag zur osmanischen Diplomatie. (Ak. d. Wiss. in Wien, Phil. — Hist. Kl., Sitz. — Berichte, 197. Bd., 3. Abhandlung), Wien 1921, 80 111 str. i XXIV table.

5) Ibidem, str. 58-61.

čahaja bos.	1/1	
Zulfikar		
kapetan	1/1	
Svega:	9 kom	9 listova
SVEGA:	95 komada,	101 list

Razvrstano 14 — 15. srpnja 1941«.

Slijede cedulje pisane crvenom olovkom, na kojima su uglavnom pojedinačno navedene gore iskazane pozicije.

U grubi karton obuhvaćene košuljice: A III/1a, 1b, 1b¹, 1b² 1c, 1d, 1e, 1f, 1g, 1h, su prilikom mog pregleda bile uglavnom prazne, jer ih je navodno povadio H. Šabanović, koji, kako sam u godini 1956. od njega lično doznao, radi na ispravama dubrovačkoga Državnog arhiva od XV i XVI stoljeća u namjeri da ih objavi.

U daljim košuljicama koje su izvan debelog kartona (A III 2, 3, 4-6, 7, 8-64, 65 i 66-85) samo je A III 65 bila prazna, dok su sve druge sadržavale turske listine.

Kao posljednja VII grupa turskih dokumenata dubrovačkog Državnog arhiva smatraju se oni koji su još 1836 g. poslani u Zadar⁶⁾, pa ih je direktor dubrovačkog Državnog arhiva dr. V. FORETIĆ 27. VI 1953. u sporazumu s direktorom zadarskog arhiva Dinkom FORETIĆEM, a po prethodnom odobrenju Savjeta za prosvjetu i kulturu NRH u Zagrebu povratio u dubrovački Državni arhiv⁷⁾. Uz te isprave preuzeto je tom prilikom 14 turskih, 4 hrvatska, 1 ćirilicom (bosančicom) i 1 talijanski prijevod iz zadarskog Dragomanskog arhiva (filca br. 108), jer su se i ovi odnosili na agende dubrovačke republike. Uzimajući i njih u račun zadarska skupina broji:

791 turski, 18 ćirilicom (bosančicom) pisanih, 18 hrvatskih, 20 talijanskih, 18 francuskih, 2 njemačka i 2 jevrejska dokumenta sa 60 prijevoda, od kojih 36 hrvatskih, 17 talijanskih i 7 francuskih. Uz to su još 2 transkripcije ćirilskog na latinicu i 2 šifrirana dokumenta.

Pregledajući te isprave u 1956. godini opazio sam da mnogih nije bilo u fascikulama, jer ih je H. Šabanović imao baš u poslu, pa utoliko gornji broj akata nije mogao biti u potpunosti provjeren.

U toj zadarskoj skupini nalazi se i veći broj originalnih fermana iz 16. st., pa čak i ferman br. III — 85^a od 16. VIII 1490, kojim se potvrđuje primitak rate od 25.000 akči na račun zakupa carine i trošarine skele Hercegnovi i njegove solane, tvrđave Risan i solane Primorja. Pod br. III — 85^b je ćirilicom (bosančicom) pisani originalni ferman sa tugrom sultana Bajezida također iz 1490. godine. Isto tako pod br. VI — 74 je ferman sultana Bajezida iz 1490. g. pisan ćirilicom.

Naročito opširna i interesantna je kadijska isprava (Temessük) pod br. VI — 77, koja je datirana početkom ša'bana 909^h (19-28. I 1504), ali je to datiranje pogrešno i trebalo je da bude godine 999^h (25. V — 3. VI 1591), što nam potvrđuju popisi robe pod brojem VI — 79 i VI — 81, koji se odnose na robu umrlog Huseina-hodže i njegovih drugova, a datirani su

6) Poblize: Ist. časopis SAN, knj. II, str. 316.

7) Sravni moj izvještaj »Turski dokumenti Državnog arhiva u Zadru«, Arhivski vjesnik, God. I, 1958, str. 594-596.

početkom ramazana 999^h (23. VI — 2. VII 1591). Ovu okolnost je Nedim FILIPOVIĆ dokumentovano objasnio u svojoj odličnoj obradi: »*Nekoliko dokumenata o trgovini za vrijeme turske vladavine u našim zemljama*« u II knjizi »Priloga za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslavenskih naroda pod turskom vladavinom« (str. 57-81)⁸⁾. Filipović je, naime, među sedam objavljenih turskih isprava zadarskog arhiva odabrao iz ove skupine navedenu kadijsku ispravu br. VI-77⁹⁾ i još jedan kratki dokumenat¹⁰⁾.

Br. VIII - 43 i br. VIII - 55 su također ćirilicom pisani fermani sultana Bajezida iz 1485. godine.

Među ispravama iz filca 108. Dragomanskog arhiva interesantne su kadijske isprave od 1040^h (počinje 10. VIII 1630) i one iz 1077^h (počinje 4. VII 1666). U prvom kadijskom zapisniku je riječ o navali Mlečića na otok Lokrum i o njegovoj obrani, a drugi je u vezi s nekim sarajevskim trgovcem Hadži Mehmedom i njemu opljačkanom robom. Ima i jedan originalni ferman sultana Selima I iz godine 921^h (počinje 15. II 1515).

Iako se svi ti dokumenti iz filca 108. Dragomanskog arhiva u Zadarskom državnom arhivu odnose na Dubrovnik, mišljenja sam da ih nije trebalo iz Zadra odnijeti, to tim više što po svoj prilici nikada ranije nisu bili svojinom dubrovačkog Državnog arhiva. Među sedam turskih listina koje je N. Filipović objavio, i od kojih, kako je naprijed istaknuto, pripadaju samo dvije 1836. godine prenesenoj skupini dubrovačkog arhiva, mi vidimo da se osim posljednje i ostale četiri isprave isto tako odnose na Dubrovnik, a nalaze se i sasvim prirodno su i dalje ostale u svescima III, IV i V Dragomanskog arhiva u Zadru. Po tome sudeći vjerojatno je da će se u zadarskom arhivu naći još dosta takvih isprava koje bi po svom sadržaju spadale u dubrovačka arhiv, pa dvojim da bi bilo umjesno da se takve izdvoje i pošalju u Dubrovnik.

Zbroj svih s e d a m skupina (grupa) turskih dokumenata dubrovačkog Državnog arhiva je ovaj:

10.339 turskih dokumenata, 2 arapska bukvara i 1 list iz nekog turskog kodeksa;

708 hrvatskih i 251 talijanski prijevod bez posebnih signatura (brojeva);
122 isprave nenavedenog jezika (tj. hrvatski ili talijanski);

2.539 hrvatskih i 18 srpskih (ćirilicom - bosančicom) isprava i 2 transkripcije pod posebnim signaturama (brojevima);

1.497 talijanskih isprava i 2 isprave na hrvatskom i talijanskom jeziku, također pod posebnim signaturama (brojevima);

28 arapskih, 7 jevrejskih, 2 armenske, 4 grčke, 8 latinskih, 25 francuskih (od kojih 7 prijevoda), 3 šifrirane i 2 njemačke isprave (jedna od tih je formular).

Usvemu su, dakle, 15.560 dokumenata, koji se čuvaju kao »ACTA TURCICA« u Državnom arhivu u Dubrovniku.

Ovo brojučano stanje je dobiveno na podlozi spomenutih popisa prof. Fehima EFENDIĆA i arhiviste Jovice PEROVIĆA, pa je to stanje u po-

8) PRILOZI ZA ORIJENTALNU FILOLOGIJU i . . . , knj. II (1951), str. 59,2. alineja odozdo.

9) Ibidem, od str. 70 pri dnu do str. 75. Prijepis i prijevod u vezi toga na str. 59 (od 4. alineje), 60 i 61 (do kraja 7. alineje).

10) Ibidem, str. 78 prijepis i prijevod te objašnjenje na str. 61 (8, 9, i 10, alineja).

sljedećih šest godina, tj. od 1956. do 1961. prilikom naučno istraživačkog rada uzgred provjeravano. Tako su pregledane dosada sve turske isprave *I grupe*, tj. *Acta turcarum* pod A, B, C, D i E; zatim *III grupe*, tj. svežanj »Nesređenih i nepopisanih turskih listina oduvijek u arhivu dubrovačkom«; onda *V grupa* dokumenata, koji su povraćeni iz Beča tek 1948. godine; *VI grupa* »Turske listine, koje su preuzete 1941. godine iz današnje Naučne biblioteke u Dubrovniku« te *VII grupa* turskih akata koji su vraćeni 1953. godine iz zadarskog arhiva. Od *II grupe*, koja je po broju dokumenata skoro jednaka sa I grupom, pregledan je već dobar dio tj. od br. 1 do 2.550, dok *IV grupa*, tj. turski dokumenti koji su 1946. godine po drugi put vraćeni iz Beča i kojih imade preko 1000 komada, još nije pregledana. Pritom su se ispoljile veoma neznatne razlike, i to najviše zbog toga, što se tu i tamo unutar kojeg turskog dokumenta našao još koji uloženi bez svoga posebnog broja ili je koji hrvatski odnosno talijanski prijevod uzet i pobrojen kao turska isprava. Prema tome gornji zbrojevi nisu baš navlas tačni, ali je već sada izvjesno da će, pošto budu svi fascikli revidirani, eventualne razlike ili pomjeranja biti minimalna.

Svrha moga dugogodišnjeg rada na turskim aktima Državnog arhiva, koji se još i dalje nastavlja, u prvom je redu da u kraćim ili dužim izvodima pa često i potpunim prijepisom približežim sve turske listine koje su u vezi s trgovinom i produkcijom soli, a u drugom redu i one koji po svome sadržaju imaju osobitu historijsku vrijednost.

Ostavljajući obradu tih dokumenata za kasnije, smatram potrebnim da se pri kraju svog izvještaja, makar i s velikim zakašnjenjem, osvrnem na veoma uspješnu izložbu historijskih dokumenata dubrovačkog Državnog arhiva, održanu za vrijeme turističke sezone 1956. godine u lijevoj prostoriji prizemlja palače Sponza, u kojoj zgradi se nalazi i sam Arhiv.

Izloženo je bilo u svemu 95 raznovrsnih dokumenata iz perioda druge polovine XI pa sve do prvog desetljeća XIX vijeka (do pada Dubrovačke Republike), među kojima je bilo nekoliko turskih i arapskih isprava.

Najstariji od ekspanata turskih dokumenata je ferman (povelja) sultana Mehmeda Osvajača od 8. XI — 7. XII 1458. (mjeseca muharrema 863^h), kojim se Dubrovčanima priznaje uplata danka od 1.500 dukata. Izložen je i ferman istoga sultana iz godine 1471, na grčkom jeziku s turskom tugrom, koji predstavlja tjeranicu za jednim dužnikom turske blagajne. Zaum dolazi ferman sa tugrom Bajezida II iz godine 1482. na talijanskom jeziku s latinskom intekstacijom, kojim se traži od dubrovačke vlade da javi ako što zna o njegovu odbjegliom bratu *Dzemu*¹¹⁾ i da mu ne dopusti dolazak na svoj teritorij, te ako bi ipak došao, da ga dubrovačka vlada uhvati.

Vjerojatno zbog svoje kićenosti i neobične veličine izloženi su i fermami Murata III iz g. 1575. te Mehmeda III iz g. 1597. Prvi je dugačak 1.53 m, a drugi čak 2 m i 11 cm. Od arapskih malobrojnih isprava dubrovačkog

11) Kada se zna da je DŽEM-SULTAN, nakon svog konačnog poraza u bitkama za prijestolje sa svojim bratom sultanom Bajezidom II, upravo te godine (točnije 15. VII 1482) iz zapadne Anatolije pobjegao u tada još nepoznato utočište na Rodosu po prethodnom dogovoru sa starješinom Ivanovskih vitezova, onda je lakše savatiti ovo Bajezidovo traženje kod Dubrovčana. Poblize o Džemu u »Islam Ansiklopedisi« s. v. »CEM« (knj. III, str. 69-81).

Državnog arhiva bila su izložena dva pisma marokanskog vladara Sidi Muhammada ibn 'Abdullaha ibn Ismáila, upućena Dubrovačkoj Republici 1780. i 1781. godine. Pisma su kićena arabeskama u bojama pa su po tom i po magribskom (sjeveroafričkom) duktusu arapskog pisma atraktivna.

Našoj i stranoj naučnoj javnosti je odavna poznata velika vrijednost i važnost bogate riznice historijskih dokumenata Državnog arhiva u Dubrovniku, pa je spomena i hvale vrijedna zamisao njegove Uprave, da je tom izložbom preko cijele turističke sezone u 1956. god. upozнала širu domaću i stranu javnost s našim rijetkostima arhivskog blaga.

Poslije predaje ovog rukopisa Uredništvu (u lipnju 1962) doznao sam od direktora Drž. arhiva u Dubrovniku dra V. Foretića, da su nekoliko arapskih isprava službenici Arhiva pronašli među jednom skupinom crnogorskih akata, pa su na to upozorili B. Korkuta, autora u *napomeni* 12 navedenih »Posebnih izdanja I i II Orijentalnog instituta u Sarajevu« (uspor. str. 3 n. d.), dok prof F. Bajraktarević, koji je na tim arapskim dokumentima mnogo ranije radio, nije o tom nalazu obaviješten, pa je tako njegova obrada pod naslovom »Dubrovačka Arabica« u Zborniku za istočnjačku istoriju i književnu građu, Odeljenje društvenih nauka SAN, Serija prva knj. IV (sredinom 1962. g. izašla iz štampe) obuhvatila samo 23 isprave. Više o tome na str. 8 n. d.

12) Pismo iz 1780. g. obradio je F. BABINGER u *Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen*, XXX Bd. (1927), Berlin, 80, 11 str., II Abteilung, pod naslovom: *Ein Marokkanisches Staatsschreiben an den Freistaat Ragusa vom Jahre 1194/1780*. Poblize o cjelokupnim arapskim dokumentima Dubrovačkog arhiva u izvještajima prof. F. Barjaktarević, i to: *Istoriski časopis SAN*, knj. II, str. 318. i sl.; knj. III (1951-1952), str. 344. i sl. te *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, Bd 105 (1955), Heft 2, u dodatku »Wissenschaftliche Nachrichten« str. 49.; zatim u tek nedavno dostupnim javnosti »Posebnim izdanjima I i II Orijentalnog instituta u Sarajevu« *Arapski dokumenti u Državnom arhivu u Dubrovniku*, knj. I, sveska 1, i 2, Sarajevo 1960. i 1961, gdje je detaljno obrađen 41 arapski dokumenat dubrovačkog Državnog arhiva. Kako naš pregled i broje-nje turskih dokumenata nisu još obuhvatili one od broja 2551 — 3169 te 4001 — — 4395 (dio II grupe) i veliku skupinu iz Beča vraćenih dokumenata (IV grupa), što je već u tekstu istaknuto na str. 356. arapski dokumenti tih skupina nisu zasada još u sveukupnom broju identificirani.

S u m m a r y

ACTA TURCICA of the STATE ARCHIVES in DUBROVNIK

For the ascertainment of the exact number of Turkish acts in the State Archives of Dubrovnik (Ragusa) the author has used first of all the preliminary works and the lists of F. Efendić, an Orientalist of the Archives between 1933-1941 and of J. Perković, clerk of the Archives between 1925 — 1940 and has personally checked and examined the greater part of Turkish and other documents referring to them.

In accordance with the suggestion of the director of the Archives Doctor V. Foretić † the author, only in order to present a better summary has divided this important source of Turkish documents in seven groups i. e.:

I. group »Acta Turcarum I« are all Turkish documents and the Croatian, Serbian and Italian translations and originals belonging to them and some Arabic, Jewish and Armenian documents, which Efendić has signed with A, B, B^I, B^{II}, C, D, and E subjoining current numbers from 1 up.

II. group »Series 75« are Turkish documents, which Efendić has marked only with current numbers from No. 1-3.169, 4.001-4.030, 4041-4081 and 4085-4895.

III group consists of »A bundle of unsettled and unlisted Turkish lists which were always in the Archives of Dubrovnik«. In this little group (only 189 pieces) there is the original copy of the Turkish *Defter* (list) of 10 folios from the year 1520 where the taxes of the nobles (aristocracy) of Dubrovnik are specified together with 2-3 documents of the 16th Century. Here is the ferman (edict) from the year 1629 too with a special tugra (the Sultan's signature in special style), very verbose in its contents and typical the economical and commercial relations between Dubrovnik and the Osman Empire, which this author has published in *Zbornik Historijskog instituta Jugoslavenske akademije* (Vol. 3, Zagreb 1960. page 343-377).

IV group are Turkish documents returned from the State Archives of Vienna containing 1112 pieces.

V group are 43 Turkish documents returned from Vienna in 1948 from which Friedrich KRAELITZ has studied and published 23 pieces (*Osmanische Urkunden in türkischer Sprache aus der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts*, Wien 1921).

VI group are documents from Negrini, which were taken over in 1941. by the to-day's Library of Science of Dubrovnik. There are total 95 pieces.

VII group consists of the so-called Documents of Zadar and those are Turkish acts, which were already in 1836 sent to Zadar and were returned in 1953. On this occasion 20 documents have been added, which were found in the Dragoman Archives of Zadar and according to their contents relate to the agenda of the Republic of Dubrovnik. In this Zadar-group there is a great number of original fermans (edicts) from the XVI Century, three of them from the year 1490. Two of them are written in cyrillic alphabet (bosančica) by the Sultan Bajezid. Two other written also in cyrillic alphabet (bosančica) by the same Sultan and published in 1485.

When summarizing all above mentioned seven groups one gets the following result:

- 10.339 Turkish acts, 2 Arabian primer and 1 folio from some Turkish codex
- 708 Croatian and 251 Italian translations without some special marks (numbers)
- 122 documents in Croatian and Italian language
- 2.539 Croatian and 18 Serbian (cyrillic-bosančica) and 2 transcriptions with special remarks (numbers)
- 1.497 Italian and 2 documents in Croatian and Italian language with special marks
- 28 Arabian (later found further 13 pcs), 7 Jewish, 2 Armenian, 4 Greek, 8 Latin, 25 French (from which 7 translations), 3 ciphered and 2 German documents (one of them is a formulary).

Consequently there are in all 15.560 documents, which are kept as »Acta Turcica« in the State Archives of Dubrovnik. The author of this Statement has checked almost all these data in the past years (from 1956-1961.).

The author has referred finally to the successful *Exhibition of historical documents of the State Archives Dubrovnik*, which was arranged by the Management of the Archives in course of the touristical season 1956 in the ground-floor of the Sponza palace in which building the Archives itself is too. The oldest exhibited Turkish document was the فرمان (edict-bull) of Mehmed the Second from 1458, by which to the community of Dubrovnik the payment of a yearly tribute of 1.500 gold coins was confirmed. There was exhibited the edict of the same sultan from the year 1471 too, in Greek language with the Turkish tugra and the edict with tugra of Bajezid the Second from the year 1482 in Italian language with Latin intextation. By this exhibition the home and foreign public had better occasion to see very seldom copies of the rich treasury of historical acts of the State Archives of Dubrovnik.